

CICERÓ, UN INTEL·LECTUAL EN LA POLÍTICA

AVANT LA LETTRE

Joan-Manuel DEL POZO

Universitat de Girona

Marc Tul·li Ciceró (106-43 aC) és una figura històrica de gran complexitat humana. Per herència familiar, podia haver estat, un home tranquil i benestant ‘de províncies’ –no pas, però, un gran patrici- si no s’hagués mogut de les propietats paternes a Arpinum, a uns cent-vint quilòmetres al sud de Roma. Però de molt jove va sentir una forta ambició intel·lectual i política i va trobar prou suport familiar per preparar-se i orientar-se cap a l’èxit a la capital, l’únic lloc on es podia desplegar una veritable carrera política. Els estudis per a prosperar en el terreny del dret i la política, que ho eren de filosofia i retòrica sobretot, li van resultar molt estimulants i els va aprofitar a fons. Viatjà diverses voltes a Grècia, que conservava un gran prestigi intel·lectual entre els seus dominadors polítics romans, i hi va conèixer filòsofs dels diversos corrents importants de pensament: de l’Acadèmia platònica evolucionada cap a l’escepticisme i de l’estoïcisme, sobretot, però també va tenir contactes amb epicuris i aristotèlics.

Ciceró reconeixia, i fins ho proclama amb orgull, que la base de la seva excel·lent retòrica jurídica i política era la filosofia apresada en la joventut; i especialment, la varietat d’escoles conegudes, de cada una de les quals aprofitava hàbilment segons el context o l’objectiu momentani els ingredients que li permetessin fer prosperar les seves tesis. La seva vida política no es pot dir que fos ‘*tot un èxit*’ –perquè va patir-hi molt i, entre els principals sofriments cal comptar-hi l’exili i la mort violenta a mans de sicaris de Marc Antoni, que havia fustigat duríssimament amb les seves *Filípiques*. Però si no va ser tot un èxit, sí que es pot dir que va ser exitosa i prestigiosa en molts moments, fins arribar després d’un brillant ‘*cursus honorum*’ (avui diríem ‘carrera política’ o ‘progressió de càrrecs’) a la màxima magistratura de govern –el consolat- i descobrir i dissoldre una greu conspiració o cop d’estat –la del cèlebre Catilina. I el que és més curiós, va tenir un cert èxit polític pòstum: moltes de les seves doctrines filosoficopolítiques van ser paradoxalment defensades, bé que més a efectes retòrics que reals, pel mateix emperador August, primer gran titular del règim que ell havia volgut evitar de totes, totes. Ciceró es considera, amb raó, el gran defensor de la República romana en el seu tram final, un règim pluricentenari, que morirà pràcticament amb ell mateix.

Entre les moltes aportacions filosoficopolítiques que li devem, n’hi ha tres que són particularment destacables: la més important, la seva definició de la *res publica*; però també la seva defensa del compromís polític de tot ciutadà i de la preparació intel·lectual per poder desplegar una bona acció política. Totes tres tenen, a més, un cert valor d’actualitat, atesa la baixa comprensió del que són els fonaments de la comunitat política fins i tot per part de molts representants polítics actuals, que

demostren diàriament un baixíssim nivell de pensament institucional. Rellegir Ciceró – o començar a llegir-l – resulta convenient, atesa també la notable desafecció política, que allunya moltes persones del compromís polític i, encara més, vista la baixa disposició a una seriosa preparació intel·lectual per entrar en el debat públic, complementària de la distància ‘exquisida’ que els intel·lectuals més preparats senten vers la pràctica política.

La definició ciceroniana de *Res publica* – avui en diríem ‘Estat’, però la tradició continua mantenint ‘República’, tot i l’evolució del seu significat –, és aquesta: *“Així, doncs, digué l’Africà, la república és allò que pertany al poble; però entès el poble no pas com tota agrupació d’homes reunida de qualsevol manera, sinó com a agrupació de molta gent associada pel consentiment entorn del dret i per l’interès comú.”* El més rellevant en aquest text és el motiu o raó de l’associació política, que resulta estar tant allunyada d’aspectes mítics o religiosos –un mandat diví– com fins i tot metafísics – l’essència humana– i psicologistes –la cerca de seguretat. El fonament ciceronià de l’Estat el constitueixen dos factors d’una racionalitat funcional extrema, i en aquest sentit molt moderns: un *“consentiment entorn del dret”* o, en altres termes, una ‘legalitat compartida’ i *“l’interès comú”*, que no pot ser més proper, i que està gairebé enganxat a la necessitat elemental de la convivència humana. Per a Ciceró és clar que, a més de l’interès personal, que cadascú es busca tot sol, hi ha un ‘interès’ col·lectiu, sense l’assoliment del qual cap dels interessos personals no poden prosperar. Era difícil ser més ‘pragmàtic’ i fins i tot més ‘utilitarista’ en un temps tan llunyà del nostre.

Ciceró va sostenir, a més, una viva confrontació, plenament actual, amb un seu gran amic – per cert, riquíssim –, l’epicuri Titus Pomponi Àtic, sobre la dedicació o compromís polític. Contra les doctrines epicúries, que rebutjaven la dedicació a la política per ser una font d’infelicitat, Ciceró sostenia que fer política era un deure indefugible de cada persona: *“la pàtria no ens va pas engendrar i crear sota d’una norma segons la qual ella no esperaria cap aportació de nosaltres i, com a servidora només dels nostres interessos, ens proporcionaria per al nostre oci un refugi segur i tranquil en un lloc pacífic, sinó que ella ens prendria com a penyora al seu servei un gran nombre de les millors capacitats del nostre esperit, talent i saviesa i deixaria per a nosaltres al servei de l’interès privat les que li fossin sobrades”* .

És prou clar: primer ens devem a la col·lectivitat, la pàtria, i només ens queda per a la vida privada el que la pàtria no necessiti de nosaltres. Aquí el ciutadà contemporani se sent incòmode, perquè la cultura individualista del moment dóna prioritat absoluta a la lliure dedicació a si mateix per damunt de totes les coses; però això no fa menys modern Ciceró, perquè justament la inhibició política de tantíssima gent, especialment la més preparada, afebleix el sistema polític, massa sovint servit per oportunistes de molt baixa preparació. I aquest és el darrer aspecte a remarcar: *“Per això no és propi d’un savi prendre les regnes quan no pugui controlar els baixos i esverats impulsos del poble, ni d’un home lliure sofrir menyspreus en la disputa amb adversaris desmesurats i grollers o haver d’exposar-se a ofenses insuportables per a un savi; per tant, gairebé no hi ha una causa més justa perquè els homes bons, valents i generosos es posin al*

servei de la república que el fet de no subordinar-se als malvats i de no tolerar que aquests arribin a destruir la república fins al punt que ells mateixos ja no poguessin, si ho desitjaven, oferir la seva ajuda” .

Els homes savis, bons, valents i generosos són els qui principalment han de servir la comunitat per evitar que, sota un govern de malvats, sovint també incompetents, s'arribi a situacions que ja no tenen remei. El savi no pot esperar. L'intel·lectual s'ha de comprometre, diríem avui; per això Ciceró ha estat reconegut -en registre teòric o com a defensor de la idea, i en registre pràctic com a polític que la volia realitzar- com el primer “intel·lectual políticament compromès”; intel·lectual, és clar, *avant la lettre*.

Joan M. del Pozo. Traductor de Ciceró i exconseller d'Educació

(Universitat de Girona).